

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)

B'Tselem – The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

שותפים לאי צדק

הפרת זכויות אדם

על-ידי ישראל והרשות הלאומית הפלסטינית

בעקבות הרצח בוואדי קלט

רחוב התעשייה 8 (קומה רביעית), ירושלים 93420, טלפון 6735599 (02), פקס 6749111 (02)
8 Hata'asiya St. (4th Floor), Talpiot, Jerusalem 93420, Tel. (02) 6735599, Fax (02) 6749111

<http://www.btselem.org> mail@btselem.org-mail:

יוני 1999

מחקר וכתובה : יחזקאל ליין ורנטה קפלה

עבודת שטח : נגיב אבו-רקייה וסעדה שאקר סעדה

עריכה : ג'סיקה מונטל

בצלם ו-LAW מבקשים להודות לאנשים ולארגונים הבאים :

חלידה ג'רר, אד'מיר- ארגון לתמיכה באסירים

קלריסה בנקומו, Human Rights Watch

ליז הוצ'קין, אמנסטי אינטרנשיונל

עורכי הדין ריז ג'ונסון, מוסא שקרני, דן אסן וחאלד קוזמר

מבוא

שני מטיילים ישראלים נרצחו ב-18 ליוני 1995 בוואדי קלט: אוהד בכרך, חייל בן 18 תושב ההתנחלות בית אל, ואורי שחור, תלמיד ישיבה בן 19 מרעננה. השניים נורו מטווח קצר בזמן שהתרחצו בבריכה במקום.

החזית העממית, תנועת שמאל המתנגדת להסכמי אוסלו, נחשדה באחריות לרצח. בשלושה באוגוסט 1995, גימאל אל-הינדי, פעיל של החזית העממית המתגורר בקלקיליה שבגדה המערבית, נעצר ונחקר על-ידי השב"כ הישראלי. אל-הינדי הודה תחילה במעורבות ברצח והפליל את הדודנים שאהר ויוסוף א-ראעי, גם הם פעילי החזית העממית מקלקיליה, ואת ח'אדר אבו אבערה מבית לחם. בהתבסס על הודאת אל-הינדי, נעצרו הדודנים א-ראעי ביריחו על-ידי המודיעין הפלסטיני (מוח'בראת) בשלושה לספטמבר 1995, והוחזקו במעצר במשך 10 ימים. בליל ה-13 לספטמבר, נשפטו השניים על-ידי בית המשפט לביטחון המדינה הפלסטיני במשפט בזק, במה שמצטייר כניסיון למנוע את הסגרתם לישראל, הורשעו בעבירות שאינן קשורות לרצח בוואדי קלט, ונגזרו עליהם 12 שנות מאסר עם עבודת פרך, מתוכן 5 על תנאי. מאוחר יותר נסוג אל-הינדי מהודאתו בטענה שזאת נגבתה בעינויים. ישראל שחררה אותו, אולם שאהר ויוסוף א-ראעי עדיין מרצים את עונשם.

ממשלת ישראל וחלק מאמצעי התקשורת הישראליים טענו בצורה חד משמעית שהדודנים א-ראעי הם מחבלים שהשתתפו ברציחתם של אוהד בכרך ואורן שחור. למרות זאת, רצח ואדי קלט נותר בלתי מפוענח. שאהר ויוסוף א-ראעי גורסים כי הם חפים מפשע. בית המשפט הפלסטיני הרשיע את השניים וגזר את עונשם תוך הפרת הסטנדרטים הבינלאומיים הבסיסיים ביותר של משפט הוגן.

מקרה ואדי קלט הוא דוגמה להפרת זכויות האדם של פלסטינים בשטחים במסגרת "שיתוף הפעולה הביטחוני" בין ישראל לרשות הלאומית הפלסטינית (להלן הרשות הפלסטינית). הוא ממחיש את השילוב בין עינויים, מעצרים שרירותיים ומשפטים בלתי הוגנים כחלק מ"מדיניות של אפס סובלנות כלפי טרור".¹ ההקשר הרחב המאפשר את ההפרות הללו הוא מערכת יחסים מורכבת אשר, מאז הסכמי אוסלו, נרקמה בין שלושה שחקנים ראשיים: ישראל, הרשות הפלסטינית וארצות הברית. אחד המאפיינים הבולטים של מערכת יחסים זו הם הלחצים שמפעילות ישראל וארצות הברית על הרשות הפלסטינית, במטרה שזו תילחם בטרור ביתר נחישות. תוצאת הלחצים הללו היא הפרה הולכת וגדלה של זכויות האדם על-ידי גופים שונים של הרשות הפלסטינית.

מטרת הדו"ח, המשותף ל**בצלם** ול**LAW**, היא כפולה. מצד אחד להציג את השתלשלות האירועים שהחלה עם הרצח בוואדי קלט, ולתעד את הפגיעות השונות בזכויות אדם שנעשו בעקבות הרצח, ומצד שני, לשפוך אור על ההקשר הפוליטי והמשפטי, ממנו צמחו התופעות המתוארות במקרה.

¹ מזכר ואי (23.10.98), חלק 2 (א) (1) (א).

דו"ח זה, מחולק לשני חלקים עיקריים. החלק הראשון מתעד את ההתפתחויות בעקבות הרצח בואדי קלט, תוך התמקדות בפגיעות בזכויות אדם, על-ידי ישראל והרשות הפלסטינית: חקירתו של ג'מאל אל-הינדי, מעצרים ומשפטים של הדודנים א-ראעי והתפקיד ששיחקו ההבנות במזכר ואי במניעת שחרורם.

החלק השני דן ברקע הפוליטי והמשפטי הרלוונטי: עינויים בחקירות השב"כ בישראל וההשלכות על בקשות ההסגרה של פלסטינים לישראל; הפרת זכויות עצורים ונורמות בינלאומיות של משפט הוגן על-ידי הרשות הפלסטינית; הגישה של מזכר ואי והמסמכים הנלווים לו לנושא זכויות אדם.

בצלם ו-LAW מכירים בחובתן של מדינות להגן על אזרחיהן ולהעמיד לדין חשודים באלימות. עם זאת, **בצלם** ו-LAW מדגישים כי כל האמצעים הננקטים על-מנת למלא חובה זו חייבים להיעשות בהתאם לסטנדרטים בינלאומיים מקובלים של זכויות האדם והמשפט הבינלאומי.

חלק א': מקרה ואדי קלט

1. ג'מאל אל-הינדי

ג'מאל אמין מוסטפא אל-הינדי, יליד 1969, נשוי ואב לשניים, הוא תושב קלקיליה ופעיל בחזית העממית לשחרור פלסטין. במהלך חייו נעצר כמה פעמים ואף נשפט לתקופות מאסר שונות. בשנת 1986 נידון לשלוש שנות מאסר על הטלת בקבוק תבערה. באפריל 1989 נשפט לארבעה חודשים על הדבקת כרוזים של החזית העממית, וב-1991 נגזרו עליו 40 חודשי מאסר על חטיפת משתפי פעולה.

בלילה שבין השניים לשלושה באוגוסט 1995, בעקבות הידיעות על כך שהחזית העממית אחראית לרצח אוהד בכרך ואורי שחור, נלקח אל-הינדי מביתו למתקן כליאה קטן ליד כביש חוצה שומרון.² עד ערב אותו יום, הוחזק אל-הינדי באותו מתקן כשידיו כבולות באזיקים ועינו קשורות בחתיכת בד. משם הוא נלקח לבית המעצר בפתח תקווה, שם החלה חקירתו. במהלכה הופעלו נגדו אמצעי החקירה הבאים:³

1. "שאבח": אל-הינדי נכבל באזיקי ידיים ורגליים הדוקים אל כיסא קטן ומלוכסן, כך שהוא נטה קדימה וישיבתו היתה בלתי יציבה. ראשו כוסה בשק, לרוב מזוהם, ומוסיקה רועשת הושמעה ללא הרף, באמצעות רמקולים.
2. איומים וקללות: במהלך החקירה עצמה. איימו על אל-הינדי ברצח, תוך אזכור נחקרים שמתו בעבר במהלך חקירתם או מעצרים. כמו כן החוקרים איימו להרוס את ביתו של אל-הינדי ולהראות לו צילומים של הבית ההרוס.
3. "תנוחת צפרדע": חוקרי השב"כ כפו על אל-הינדי לכרוע על בהונות רגליו, כשידיו כבולות מאחורי גבו. כשנפל, הכריחו אותו שוב, בכוח ולעתים תוך מכות ובעיטות, לחזור לתנוחת הכריעה.
4. טלטול אליים: החוקרים תפסו את אל-הינדי, כשהוא יושב או עומד, בדשי חולצתו, וטלטלו אותו באלימות, כך שאגרופיו מכים בחזהו וראשו נזרק אחורה וקדימה.
5. סטירות, מכות, בעיטות, הכאבה ישירה באמצעות אזיקים וכד': בנוסף לסטירות, מכות ובעיטות נעשה שימוש באזיקים לגרימת כאב, מעבר לכאב הנגרם מעצם הכבילה הממושכת באזיקים.
6. מניעת שינה: אל-הינדי לא הורשה לישון במהלך כמה ימים רצופים. בכל עת שנרדם העיר אותו אחד החוקרים באופן אליים.

חקירתו של אל-הינדי בפתח תקווה לא התייחסה כלל לרצח בוואדי קלט, אלא נסובה באופן כללי על פעילותו בעבר. כך משחזר זאת אל-הינדי:⁴

² יש לציין כי המעצר בוצע זמן קצר לפני הפריסה מחדש של צה"ל בקלקיליה. דהיינו, שטח זה היה עדיין בשליטת ישראל.

³ מידע מתוך עדות שמסר אל-הינדי לבצלם ב-31.12.98 בביתו, וכן מתוך תביעתו האזרחית נגד המדינה וחוקריו בשב"כ.

⁴ מתוך עדות שמסר אל-הינדי לבצלם ב-31.12.98 בביתו.

הוחזקתי ב"שאבח" במשך שעותיים ואז נכנסתי לחוקר. החוקר שאל אותי על אירועים מהעבר ועל המעצרים הקודמים שלי. במשך כשבוע נחקרתי באותה מתכונת. נשאלתי האם יש לי אקדח.

נחקרתי על קשרים שלי עם שני אנשים, שאהר א-ראעי ויוסף א-ראעי מקלקיליה שהיו מבוקשים על-ידי ישראל וחיו ביריחו. בחקירה הודעתי לחוקרים שהשניים האלה הם חברים טובים שלי. נשאלתי מדוע ביקרתי אותם במאי 1995 ביריחו ואמרתי שהם חברים שלי, איתם אני משחק שחמט. אני שחקן שחמט בעמותת 'טרה-סנטה'. באותו היום התקיים ביריחו טורניר שחמט. אני הגעתי ליריחו אבל כצופה ולא כמשתתף.

חקרו אותי גם על פעולות שאירעו בשטחים בהם נהרגו יהודים. וכך, במשך קרוב לחודש, הושיבו אותי ב"שאבח" ומנעו ממני שינה.

מפתח תקווה הועבר אל-הינדי למתקן מעצר בשכם, ורמת האלימות בחקירות החרिפה:⁵

ב27-, או ב28-, לאוגוסט, נלקחתי לחקירה בכלא המרכזי בשכם. שם פגשתי את החוקר 'צדוק' שכבר חקר אותי בפתח תקווה. הוא אמר לי שאירע פיצוץ בירושלים. אמרתי לו: מה, גם בזה אני אשם? אמר לי שלא, אבל שהם הביאו צו מבית המשפט ולפיו השב"כ רשאי להפעיל נגדי אלימות עד שאודה בהאשמות המיוחסות לי.⁶ הם האשימו אותי במעורבות ברצח יהודים בשכם.

החקירה נהפכה להיות יותר ויותר אלימה. קשרו אותי לכסא ה"שאבח", ידיים מאחור ורגליים למטה והחוקר היה דוחף עם הרגליים שלו את הבטן והחזה שלי. הפעילו נגדי טלטולים והייתי צריך להחליף את החולצות שלי שלוש פעמים משום שהן נקרעו במהלך הטלטולים. לעתים, בזמן שישבתי קשור על כיסא ה"שאבח" וגופי נטה לאחור, הרביצו לי מכה בבטן וזה כאב מאוד. במשך החקירה הפחידו אותי על-ידי הצגת תמונות של גופות מתאבדים.

כמה ימי חקירה אינטנסיביים עברו עד שהועלה מקרה הרצח בוואדי קלט. לאחר כמה ימי עינויים, אל-הינדי הודה:

בשכם הודיע לי החוקר שאני חשוד בהשתתפות ברצח שני ישראלים בוואדי קלט יחד עם שאהר ויוסף א-ראעי. אחרי חמישה-שישה ימי חקירה אלימים שכללו "שאבח", טלטולים, מכות, מניעת שינה והתעללויות שונות, כמו למשל זה שהפילו אותי מכסא ה"שאבח" בזמן שאני קשור, נשברתי.

אמרתי לחוקרים 'צדוק' ו'נצרי': תראו, אל תשאלו אותי מה אני יודע על רצח יהודים ופעולות של "החזית העממית". תנו לי סעיף ברור, אשמה ברורה ואני אודה בה, רק

⁵ באותה עת היתה שכם תחת שליטה ישראלית מלאה.

⁶ יש לציין כי פרוצדורה משפטית כזאת לא היתה ולא נבראה.

תניחו לי. הם אמרו לי: יש אשמה, ספר לנו כיצד הרגת, יחד עם יוסף ושאהר א-ראעי, את שני היהודים בוואדי קלט. אז התחלתי לספר להם סיפורים. אמרתי: תשחררו אותי ואני אראה לכם איך עשינו את זה. בהתחלה אמרתי להם שדקרנו את השניים בסכינים. אמרו לי: לא נכון, לא הרגתם בדקירות. אמרתי: בירייה. אמרו: כן. שאלו אותי: איזה חפצים היו להם לשני ההרוגים? אמרתי להם כל דבר שחשבתי שמטייל יכול להצטייד בו. אמרו לי: נכון אבל היה להם עוד דבר. החוקר צדוק רמז לי שהיה להם נשק. אז אמרתי: היה להם גם קלצ'ניקוב. הוא ענה לי: לא, ממתני הישראלים משתמשים בקלצ'ניקוב? אמרתי: טוב, אז היה להם גליל או M16. החוקר רצה שאגיד שהיה להם M16 אז זה מה שאמרתי. החוקר שאל אותי: מאיפה קיבלתם נשק לביצוע? אמרתי לו: אבו ג'סאן, הנציג הבכיר של "החזית העממית" בגדה. אמר לי: לא מאבו ג'סאן. אמרתי לו: קיבלנו מח'אדר אבו עבארה. שמעתי מעציר אחר בשם אחמד סג'דייה, שח'אדר אבו עבארה, אותו הכרתי במעצר קודם בשנת 1986-7, נמצא ביריחו, אז אמרתי שקיבלנו את הנשק מח'אדר. הוא שאל: איפה הנשק? אמרתי: הטמנתי אותו ביריחו.

לאחר ההודאה נלקח אל-הינדי חזרה לאותו מתקן חקירה בשכם לשם מסירת עדות במשטרה. למעשה, העדות שנגבתה על-ידי אנשי השב"כ נרשמה כעדות במשטרה. בשכם התבקש אל-הינדי על-ידי חוקר שב"כ המכונה 'אבו-סולימאן' להצביע במפה על המקום המדויק של הרצח. אל-הינדי הסביר לו שהוא לא יודע מאומה על מקרה זה, ושהודאתו היתה רק תוצאה של עינויים. לאחר 10 ימים בשכם הוא הוחזר לבית המעצר בפתח תקווה.

בפתח תקווה נחקר אל-הינדי שוב, ככל הנראה, כתוצאה מחזרתו העיקשת מההודאה הראשונה. אז נזכר אל-הינדי לפתע, למרבה המזל, כי ביום הרצח הוא עבד בהתנחלות אלפי מנשה וביישוב צופים. לפי הנוהל, כל פלסטיני שעובד בהתנחלות חייב להירשם בכניסתו בצאתו מטעמי ביטחון. כמו כן נזכר כי יחד איתו היו גם מנהל העבודה שלו, בשם חזי, ואדם נוסף בשם סמיר מנדי אליאס, אשר זיהו אותו ואימתו את גירסתו.

אל-הינדי הוחזק במעצר 45 יום עד שהורשה לפגוש את עורך דינו. מפתח תקווה הועבר אל-הינדי לכלא מגידו, שם הואשם בחברות בחזית העממית ובגיוס אחרים. בכתב האישום לא היה זכר לרצח בוואדי קלט. שלושה חודשים הוחזק אל-הינדי במגידו. במסגרת עסקת טיעון שנעשתה

באמצעות עורך דינו, חיאלד קוזמאר, מטעם הארגון א-ד'מיר, הודה אל-הינדי בחברות בחזית העממית, ושחרר בשישה לפברואר 1996, אחרי ללמעלה מחצי שנה של מעצר.

ג'מאל אל-הינדי הגיש באוקטובר 1996 תביעה נגד המדינה, השב"כ והחוקרים שחקרו אותו, בתביעה אזרחית לקבלת פיצויים על הנזק שנגרם לו. לפי חוות דעת רפואית של ד"ר ראפס מטעם התביעה, אל-הינדי סובל מנכות פסיכיאטרית צמיתה בשיעור של 30 אחוז. התביעה עדיין תלויה ועומדת.⁷

⁷ תביעה אזרחית 78615/96 (בית המשפט השלום ת"א ט/ 4410/96). המידע נמסר על ידי עורך דינו דן אסן.

2. יוסוף ושאהר א-ראעי

מעצר שרירותי

בדומה לאל-הינדי, היו גם הדודנים יוסוף ושאהר א-ראעי פעילים בחזית העממית בקלקיליה. במהלך האינתיפאדה נעצרו כמה פעמים על-ידי ישראל ואף נשפטו לתקופות מאסר קצרות. באפריל 1995, בעקבות ידיעות כי צה"ל עומד לעצור אותם שוב, עברו השניים, ללא משפחותיהם, להתגורר במחנה הפליטים עין אל-סולטן הסמוך ליריחו, בשטחה של האוטונומיה הפלסטינית, בכדי לחמוק מן המעצר. ליל השלושה בספטמבר 1995 הופיעו בביתם המשותף בעין אל-סולטן, סוכנים של המודיעין הפלסטיני (המוח'אבראת) על-מנת, כך נמסר להם, לבצע חיפוש. בבית נמצאו מסמכים פוליטיים של החזית העממית ותעודות זהות מזויפות, שהוחרמו. נאמר להם גם כי מפקד המודיעין, הקולונל טאופיק טיראווי, מבקש לשוחח איתם ולכן הם יובאו למטה המודיעין ביריחו.

הם הוחזקו אותו לילה במעצר ולמחרת נאמר להם שהקולונל טיראווי לא יוכל לפגוש אותם מכיוון שאשתו ובתו עברו תאונת דרכים. המעצר נמשך תשעה ימים נוספים בלי שנאמר להם מדוע נעצרו, האם יש נגדם אישומים וכמה זמן יימשך מעצרים. "שאלנו לעתים קרובות על סיבות המעצר, אך אף אחד לא ענה לנו."⁸ במהלך הימים האלה הם כלל לא נחקרו. לא ניתנה להם אפשרות להיפגש עם עורך דין והם לא הובאו בפני שופט. משפחותיהם ניסו לבקרים אולם לא ניתנה להן רשות.

ליל ה-13 לספטמבר, ללא הודעה מוקדמת, נלקחו הדודנים א-ראעי לאל-מוקאטעה (המטה המינהלי של הרשות הפלסטינית ביריחו), והובאו בפני התובע הצבאי הראשי של הרשות הפלסטינית, הקולונל מוחמד אל-בישטאווי. כאן נתבשרו בפעם הראשונה על הסיבה למעצרים ועל המשפט שעומד להיערך להם בקרוב. שאהר א-ראעי משחזר זאת כך:⁹

13.8- שני שוטרי המודיעין, אבו חסן ואבו עומר, העירו אותנו באחת לפנות בוקר והובילו אותנו לאל-מוקאטעה. שם פגשנו את התובע מוחמד אל-בישטאווי. לא ידעתי היכן אני נמצא. הוא הציג את עצמו בפניי ואמר לי: "אתה ובן דודך רצחתם שני יהודים בוואדי קלט!"

אמרתי לו שזה לא נכון והוא היכה אותי עם מקדחה שהיתה מונחת על שולחנו. אמר לי שאני שקרן, ושיש בידיו מידע [...] שאל אותי אם אני משתף פעולה, ואמרתי שלא. שאל אם אני פעיל בחזית העממית, ועניתי שכן. אחר-כך אמר שאדם מקלקיליה בשם ג'מאל מוסטפא אל-הינדי, שהיה בכלא הישראלי, הודה שהוא, ביחד איתי ועם בן דודי יוסוף, רצח שני ישראלים בוואדי קלט. אל-בישטאווי הוסיף כי על כך נישפט. ביקשתי ממנו להמתין ולהחזיק אותי במעצר עד שהאמת תצא לאור [...]

⁸ מידע מתוך עדותו של שאהר א-ראעי שנמסרה לבצלם ול-LAW, ב-7.2.99, בבית הכלא ביריחו.
⁹ שם.

לפי שאהר, הוא ובן דודו ביקשו מאל-בישטאווי להיות מוסגרים לישראל, ואפילו מילאו לשם כך בקשה כתובה. כשעה לאחר מכן, באו לבקרו חברי הנהגת החזית העממית, אשר ניסו לשכנעם לסגת מבקשתם:

לאחר שעה הוציאו אותנו מתא המעצר ופגשנו את סמיר ג'והר, סאיב נאטיף ואחמד סאעד, שניסו לשכנע אותנו לא לבקש הסגרה לישראל. אני התעקשתי על רצוני להיות מוסגר לישראל על-מנת להוכיח את חפותי בכל בית משפט.

המשפט בבית המשפט הפלסטיני לביטחון המדינה

ב13- בספטמבר 1995, שאהר ויוסף א-ראעי הורשעו על ידי בית משפט לביטחון המדינה ב"גרימת נזק לאינטרסים פלסטינים". שאהר תיאר את השלבים השונים במשפטו:¹⁰

משפטנו החל בערך ב2:30- לפנות בוקר ונגמר ב2:45-. זה התקיים באחד החדרים הרגילים של מטה המשטרה. היו שם שלושה שופטים, מתוכם היכרתי אחד בשם מרוואן אבו פאדא. העמידו אותנו בפניהם בלי אזיקים. נשיא בית המשפט אמר לי שמינו לנו עו"ד בשם מחמוד קראעין, אך אני סירבתי שהוא ייצג אותנו. אז ענה לי הנשיא: "לא בני, אתה לא יכול להופיע בפני בית משפט ללא ייצוג של עו"ד". מלבד השופטים, נכחו באולם התובע וכ20-15- חיילים. איש לא דיבר במהלך המשפט חוץ מהתובע בישטאווי. אחד השופטים רצה לדבר אך התובע מנע זאת ממנו. ההאשמות בהן הואשמו היו: גרימת נזק לאינטרסים פלסטיניים, הפרעה לתהליך השלום וחלוקת עלונים פוליטיים. אני הפסקתי אותו ושאלתי על איזה עלונים פוליטיים הוא מדבר, אך הוא השתיק אותי מיד. במהלך המשפט לא הועלה עניין הרצח בוואדי קלט.

הסניגור, אשר בזמן המשפט שירת בביטחון המסכל הפלסטיני, מונה על-ידי בית המשפט, אך לא ניתנה לו הזדמנות לפגוש את הדודנים א-ראעי לפני משפטם. לפי דיווחים שהתקבלו, הוא דיבר במהלך המשפט לא יותר משתי דקות. טענתו היתה כי לא נעברה שום עבירה, כי אין שום ראיה וכי ההליך היה בלתי הוגן. למעשה, הדודנים א-ראעי התבשרו על משפטם לא יותר משעתיים לפני שזה התבצע. השופטים לא שאלו את הנאשמים שאלה כלשהי ולא הוזמנו עדים. שלושת השופטים, התובע והסניגור הממונה, השתייכו לכוחות הביטחון הפלסטיניים. דווח גם כי אחד השופטים, מרוואן אבו-פדא, כיהן כמפקד המודיעין הצבאי (איסתיכבראת) ביריחו.

המשפט היה בדלתיים סגורות. לנאשמים עצמם לא נודע על קיום משפטם אלא שעתיים לפני התחלתו. לא הועברה כלל הודעה על כך למשפחותיהם. מנאל א-ראעי, אישתו של שאהר, שמעה על המשפט ועל גזר הדין דרך אמצעי התקשורת.

לפי מידע חסוי שהתקבל בבצלם וב-LAW, השופטים, הסניגור ונציגי החזית העממית, נקראו על ידי חאג' איסמעיל (ראש הביטחון הכללי) להתייצב באמצע הלילה באל-מוקאטעה. שם סיפר חאג' איסמעיל אודות הרצח בוואדי קלט, ההודאה של אל-הינדי ועל בקשת ההסגרה שהגישה

¹⁰ שם.

ישראל עבור הדודנים א-ראעי. כמו כן, הוא הסביר כי צורך לשפוט אותם בדחיפות על מנת לסכל את הסגרתם לישראל. לפי אותו מקור מידע, הדודנים א-ראעי רצו שיסגירו אותם לישראל מאחר שראו את עצמם חפים מפשע, והניחו כי המשפט בישראל יהיה ארוך יותר ויאפשר חקירה יסודית שתביא לגילוי האמת.

שאהר ויוסוף א-ראעי נשפטו ל-12 שנות מאסר עם עבודות פרך (שבע שנים בפועל וחמש על תנאי). עד היום לא ניתן להם העתק של כתב האישום, של פרוטוקול המשפט או של פסק הדין. לאחר המשפט הם נכלאו בכלא המרכזי ביריחו, שם הם נמצאים עד היום. מאז מעצרו יזמו שאהר ויוסוף א-ראעי חמש שביתות רעב, שנמשכו בסך הכול 60 יום, כמחאה, ובתביעה לשחררם או להעמידם למשפט הוגן. כמו כן דורשים השניים, עד שתיענה תביעתם, להפרידם מאסירים פליליים ומ"משתפי פעולה" ולהעבירם לכלא בקלקיליה, קרוב למשפחותיהם. אשתו של שאהר, מנאל א-ראעי, קבלה על המצוקה הכרוכה במאסר בעלה:¹¹

המעצר של בעלי מקשה עלי מאוד מבחינה כלכלית. אני מוציאה כ-100 שקל בשבוע על נסיעות לכלא, מקלקיליה ליריחו, ועל מצרכים שאני קונה לו. אני צריכה לספק לו כמעט כל דבר: בשר, ירקות, קפה, סיגריות, בגדים, משחת גילוח ואפילו גאז. אני עובדת רק עבודות מזדמנות וצריכה לפרנס את שתי הילדות שלנו, ולכן אני נזקקת לעזרת ההורים שלי. ביקשתי שיעבירו אותי מיריחו לקלקיליה אך הרשות הפלסטינית מסרבת.

הסיבות למעצר ולמשפט הבזק

המעצר בוצע, ככל הנראה, בעקבות הודאתו הכוזבת של אל-הינדי לשב"כ הישראלי, אשר העביר את המידע לעמיתיו הפלסטינים. מיד לאחר המעצר הצהירו גורמים בכירים בישראל באמצעי התקשורת¹² כי בכוונת הממשלה להגיש בקשת הסגרה עבור השניים, בהתבסס על אחד הסעיפים בהסכם קהיר (עזה ויריחו תחילה) הקובע כי:

שני הצדדים יבצעו את המעצר ואת ההעברה המבוקשים עם קבלת בקשה בהתאם לסעיף זה.¹³

סוגיית ההסגרה של פלסטינים מידי הרשות לישראל היא אחד מסלעי המחלוקת הבעייתיים ביותר ביחסים בין הצדדים. משפטנים ופוליטיקאים פלסטינים מעלים לעתים קרובות את אי הסימטרייה הבסיסית הקיימת בסעיף ההסגרה של הסכמי אוסלו. לפי ההסכמים רשאית ישראל לבקש הסגרה של כל אדם שעבר עבירה בתחום השיפוט שלה, ואשר נמצא בשטח האוטונומיה, בעוד הרשות הפלסטינית אינה רשאית לבקש הסגרה של אזרחים ישראלים, גם אם הם חשודים שעברו עבירות בשטח השיפוט שלה.¹⁴

¹¹ מנאל א-ראעי מסרה עדות ל**בצלם** ול-LAW ב-18.2.99 בביתה שבקלקיליה.

¹² **הארץ**, 13.9.95.

¹³ **הסכם בדבר רצועת עזה ואזור יריחו** (קהיר, 4.5.99), נספח 3, סעיף 2, 7 (א) (2).

¹⁴ **שם**, סעיף 2, 7 (א) (ב).

יחד עם זאת, הסיבה המרכזית לסירובה של הרשות להסגיר פלסטינים לישראל הינה פוליטית במהותה. כמה בעלי תפקידים בכירים ברשות התבטאו בסוגיית ההסגרה. המפורש ביותר היה הממונה על הביטחון המסכל בעזה, מוחמד דחלאן, שאמר:¹⁵

קיבלנו החלטה, והיא התקבלה בדרג העליון ביותר שלנו, כמובן על דעתו של ערפאת, שלא נסגיר לידי ישראל את בני עמנו, גם אם מדובר במבוקשי חמאס. אנחנו לא מוכנים שבספר תולדות העמים שלנו יהיה כתוב שהסגרנו פלסטינים לישראל. אם נסגיר את בני עמנו לישראל, נפגע באינטרסים של הרשות הפלסטינית במגזר הפנים-פלסטיני, בעולם הערבי ובעולם האיסלאמי.

תפקידה של החזית העממית, והסיבה לכך שמנהיגותה הוזמנה להיות נוכחת במשפט, נותרו בלתי ברורים. עם זאת, מן המידע שנאסף ניתן להניח כי הרשות הפלסטינית רצתה לזכות בשיתוף הפעולה של החזית העממית בהתמודדותה עם המקרה, בתקווה להימנע מהנזק הפוליטי הכרוך במאסר אנשי אופוזיציה לאחר משפט לא הוגן.

על-מנת להימנע מהסגרת פלסטינים לישראל, הרשות הפלסטינית עשתה שימוש בסעיף אחר של הסכם קהיר הקובע כי:¹⁶

אם האדם מצוי במשמורת או מרצה עונש מאסר רשאי הצד שקיבל את הבקשה להשהות את הבקשה לצד המבקש למשך תקופת המעצר או המאסר.

במשפטם בפני בית המשפט לביטחון המדינה, שאהר ויוסף א-ראעי כלל לא הואשמו ברצח שני הישראלים בוואדי קלט. ההאשמות וההרשעה היו, אם כן, בגין פגיעה באינטרסים הפלסטינים, הפרעה לתהליך השלום וחלוקת עלונים פוליטיים. לפי מידע שהתקבל ב-LAW, הבסיס המשפטי לאישומים היה סעיפים 147 ו-148 של חוק העונשין הירדני מספר 16 מ-1960, הדין ב"מעשי טרור". הקשר בין סעיפי ההרשעה לבין הבסיס החוקי שלהם הוא מפוקפק ביותר. הסעיפים הללו אינם קובעים כי "הפרעה לתהליך השלום" היא עבירה, וחלוקת עלונים פוליטיים איננה "פעולת טרור". טיבם המפוקפק, הן של ההרשעה והן של בסיס החוקי, תומכים במסקנה שהמניע למשפט היה פוליטי באופן מובהק, ושהרשות הפלסטינית עשתה שימוש בבית המשפט לביטחון המדינה על מנת לספק להחלטה פוליטית חזות של צדק.

יש להזכיר כי לפי הסכמי אוסלו הרשות הפלסטינית איננה רשאית לשפוט אנשים על פשעים שבוצעו מחוץ לשטחי האוטונומיה,¹⁷ ומאחר שוואדי קלט נמצא מחוץ לשטח זה, מקרה הרצח לא הועלה כלל במהלך משפט הבזק. התובע בישטאווי הבהיר נקודה זו בראיון לעיתון:¹⁸

לשניים האלה אין כל קשר לרצח בוואדי קלט, לא ישיר ולא עקיף. הם ביצעו דברים אחרים המזיקים לסדר הציבורי, לשלום הרשות ולתהליך השלום [...]. הם אנשי החזית העממית והרי החזית העממית היא נגד תהליך השלום.

תזמון המשפט אומר אחרת. בין אם הדודנים א-ראעי אכן אחראים לרצח בוואדי קלט, ובין אם לאו, אין ספק כי בקשת ההסגרה מצד ישראל בחשד לרצח, היתה המניע למעצרו ולמשפט הבזק.

¹⁵ ראיון עם רוני שקד, ידיעות אחרונות 8.9.95.

¹⁶ הסכם בדבר עזה ואזור יריחו, ש.ס.

¹⁷ הסכם בדבר רצועת עזה ואזור יריחו (קהיר, 4.5.99), נספח 3, סעיף 1 (1).

¹⁸ הארץ, 13.9.95.

ואכן, כמה ימים לאחר המשפט העבירה ישראל בקשת הסגרה רשמית של השניים כחשודים ברציחתם של אוהד בכרך ואורי שחור בוואדי קלט.¹⁹ הרשות הפלסטינית השיבה, כצפוי, כי הסכם קהיר אינו מאפשר זאת לעת עתה, מאחר שהשניים מרצים עונשי מאסר על עבירות אחרות. משרד המשפטים בישראל לא הסיר את בקשת ההסגרה עד עצם היום הזה.²⁰

הרשות הפלסטינית עמדה בפני דילמה: מחד גיסא, הסכמי אוסלו מחייבים אותה להילחם בטרור ולשתף פעולה עם ישראל בהעמדתם לדין של חשודים במעשי טרור; מאידך גיסא, היא רצתה להימנע מהמחיר הפוליטי של ההסגרה, אשר יכלה להצטייר על-ידי האופוזיציה כ"שיתוף פעולה עם האויב."

פתרונה של הרשות הפלסטינית לדילמה זו היתה הקרבת זכויותיהם האינדיווידואליות של שאהר ויוסוף א-ראעי. הרשתם המהירה בעבירות אחרות אפשרה לרשות הפלסטינית למנוע את הסגרתם לישראל למשך שנים רבות, ובאותה עת לטעון כי היא פועלת בהתאם להסכמי אוסלו.

¹⁹ הארץ, 17.5.95.

²⁰ דוברת משרד המשפטים, אתי אשד, מסרה, בעניינם של שאהר ויוסוף א-ראעי, כי "בקשה לצו מעצר ולהעברתם לישראל הוגשה כבר מזמן לרשות וזאת על פי עדויות שהיו בידינו אז ולאחר שנבחנו בידי היועץ המשפטי לממשלה. אלינו לא הגיע כל שינוי בחומר החקירה". הארץ, 29.5.98.

3. אי שחרורם של הדודנים א-ראעי ורשימת 30 המבוקשים

באוקטובר 1998 נחתם על-ידי ישראל, הרשות הפלסטינית וארצות הברית, מזכר וואי, המסדיר את המשך היישום של התהליך אוסלו. בסעיף A (1) (d) בחלק 2 של המזכר, הודן בענייני ביטחון, נקבע כי,

הצד הפלסטיני יעצור אנשים מסוימים החשודים בביצוע מעשי אלימות וטרור, על-מנת לחקור, לשפוט ולהעניש את כל האנשים שהיו מעורבים במעשי אלימות וטרור.

בהתבסס על סעיף זה חיברה ישראל רשימת 30 חשודים במעשי טרור אשר "הרשות הפלסטינית חייבת לעצור." לשכת העיתונות הממשלתית פרסמה את הרשימה ב-4 לדצמבר 1998. רשימה זו כללה את שמותיהם של שלושת האנשים שהופללו על-ידי ג'מאל אל-הינדי: שאהר א-ראעי, יוסוף א-ראעי וח'אדר אבו-אבערה.

היות שאל-הינדי טען כי מסר את שמו של אבו-אבערה לשב"כ באופן מקרי (להבדיל מהדודנים א-ראעי, עליהם נשאל ביוזמת החוקרים) ייתכן כי שמו של אבו אבערה נכלל ברשימה על בסיס הודאתו של אל-הינדי בלבד.²¹ מאז הופיע שמו ברשימת המבוקשים מנהל אבו אבערה מאבק עיקש לטיהור שמו, במסגרתו פנה בכתב לנשיא ארצות הברית קלינטון (בזמן ביקורו בארץ בדצמבר 1998), למזכירת המדינה אולברייט, לשר החוץ הישראלי דאז דוד לוי, לארגון "אמנסטי" ולשגרירויות רבות בישראל ובשטחים.²²

יש להדגיש כי אין סתירה כלשהי בין כיבוד זכויות אדם לבין הדרישה מהרשות הפלסטינית, לפי מזכר וואי, לעצור חשודים בביצוע מעשי אלימות על-מנת לחקור, להעמידם לדין ולהעניש את אלו שיימצאו אשמים באותם מעשים. רשימת 30 החשודים שישראל הכינה היא אפוא לגיטימית לחלוטין. יחד עם זאת, אופן ניסוחה מצביע על התעלמות מזכותם הבסיסית של נאשמים להיחשב כחפים מפשע עד שיוכח אחרת במשפט הוגן.²³ הרשימה פותחת במלים הבאות:

להלן רשימה של 30 **מחבלים מבוקשים** אשר הרשות הפלסטינית מחויבת לעצור תחת הסכם פסגת וואי. **המחבלים** המופיעים ברשימה הם **אחראים** למותם של קרוב ל-100 ישראלים. [ההדגשה שלנו]

משתמע מהניסוח כי, מבחינת ישראל, קיום הליך משפטי הוגן על כל המתחייב מכך, הוא מיותר לחלוטין. האנשים המוזכרים ברשימה מכונים בצורה פסקנית "מחבלים האחראים למות ישראלים", על אף שמעולם לא נשפטו על כך. הרשימה מפרטת ליד כל אחד משלושים השמות את ההאשמות המיוחסות לו. ליד שמם של הדודנים יוסוף ושאהר א-ראעי נכתב:

[...] **השתתפו ברצח** שני מטיילים ישראלים, אוהד בכרך ואורי שחור בוואדי קלט

188- ליוולי 1995.

²¹ אבו אבערה הוא פעיל של החזית העממית. בין 1982-1988 הוא ריצה עונש מאסר על ארגון הפגנות ופעילויות פוליטיות אחרות. בין 1990-1994 הוא ריצה ארבעה מעצרים מינהליים לתקופות שבין שלושה לשישה חודשים. במהלך 1996 הוא נעצר כמה פעמים על ידי הרשות הפלסטינית ושהה בכלא או במעצר בית לתקופות שבין כמה ימים לחמישה חודשים.

²² עדות **לצלם**, 27.12.98- בביתו שבבית ג'אלה.

²³ ר' סעיף 11 (1) של **הכרזה העולמית בדבר זכויות האדם**, וכן סעיף 14 (2) של **האמנה הבינלאומית בדבר הזכויות האזרחיות והפוליטיות**.

הלשון בה מובעים הדברים מלמדת על זלזולה של ישראל בזכותם של השניים להיחשב לחפים מפשע כל עוד לא הוכחה אשמתם. לא נאמר שם "חשודים בהשתתפות" וגם לא "השתתפו לכאורה", אלא: "השתתפו ברצח."

יש לציין, במאמר מוסגר, כי גישה זו כלפי חשודים, הרואה בהם אשמים בפשע בטרם הועמדו למשפט והוכחה אשמתם, איננה נחלתה של הממשלה בלבד. שני העיתונים הנפוצים ביותר בישראל, *ידיעות אחרונות* ו*מעריב*, התייחסו גם הם לאל-הינדי ולדודנים א-ראעי כרוצחים ולא כחשודים ברצח.²⁴

השאלה המרכזית המתבקשת מרשימה זו היא, מדוע דורשת ישראל מהרשות הפלסטינית לעצור שני אנשים, הדודנים א-ראעי, אשר, כאמורנעצרו כבר לפני שנתיים והם מרצים עונש מאסר של שבע שנים בכלא יריחו? יש לציין כי שאלה זו הופנתה על-ידי **בצלם** הן למשרד החוץ והן למשרד ראש הממשלה, אך לא נתקבלה תשובה. המסקנה שניתן להסיק היא, בהיעדר מידע רשמי בנידון, כי הכללת הדודנים א-ראעי באותה רשימה מיועדת למנוע את שחרורם.

מסקנה זו קשורה לטענת ישראל באשר לתופעה המכונה על-ידיה "הדלת המסתובבת", ולפיה הרשות הפלסטינית עוצרת חשודים במעשי טרור, מעצר סמלי, ומשחררת אותם במהרה.²⁵ ישראל העלתה את מחאתה על כך בדיונים הביטחוניים בפגת וואי. שגריר ארצות הברית בישראל, אדווארד ווקר, ביטא את עמדת ממשלתו בנידון במסגרת מכתב, המצורף למזכר וואי, למזכיר הממשלה דאז דני נווה:

באשר לסוגיית שחרור עצירים ושאלת 'הדלת המסתובבת' ההצהרה [של מזכירות המדינה] אומרת: דנו על כך עם הפלסטינים וניתנה לנו התחייבות מוצקה שלא תהיה 'דלת מסתובבת'.

יש להבהיר כי דרישת ישראל וארצות הברית מהרשות הפלסטינית, לא לשחרר אחראים במעשי טרור באופן שרירותי היא, כשלעצמה, לגיטימית. אולם, הרטוריקה הכללית בסוגייה זו מרמזת כי שחרור עצורים כלשהם על-ידי הרשות, לרבות שחרור חשודים שלגביהם אין ראיות להעמידם לדין, ייחשב כהפעלת "הדלת המסתובבת." שימוש זה של המונח מהווה התעלמות בוטה נוספת מהזכות להליך הוגן.

היות שמשפטם של הדודנים א-ראעי היה, לכל הדעות, משפט בלתי הוגן בעליל, הרשות הפלסטינית היתה נתונה ללחץ מצד משפחותיהם ומצד ארגוני זכויות אדם לשחרר אותם או, לחילופין, להעמידם למשפט צדק. בהקשר זה, הכללתם ברשימת ה-30, יחד עם השימוש ברטוריקת "הדלת המסתובבת" מצד ישראל, מצטיירים כ"הקדמת תרופה למכה", דהיינו, כצעד המיועד למנוע את שחרורם האפשרי. במלים אחרות, אם תחליט הרשות הפלסטינית לשחרר מי מבין 30 המבוקשים המופיעים ברשימה, ייחשב הדבר כהפרת ההבנות.

הקשר בין מזכר וואי ורטוריקת "הדלת המסתובבת" הנלווה אליו, לבין המשך מעצרים של הדודנים א-ראעי, עולה בבירור מהתבטאויות של בכירים ברשות הפלסטינית. כך למשל, שאל LAW את התובע הצבאי הראשי מוחמד אל-בישטאווי מדוע לא שוחררו השניים לאחר שהודאת

²⁴ ר' למשל, *ידיעות אחרונות*, 13.9.95, *מעריב*, 12.9.95.

²⁵ המונח "דלת מסתובבת" הופיע לראשונה במסמך שחיבר נווה בתחילת 1997, ובו הוא מונה את אותם סעיפים בהסכמי אוסלו אשר, לדעת ישראל, הופרו בידי הרשות הפלסטינית.

אל-הינדי נמצאה כוזבת! בתשובתו לא הזכיר אל-בישטאווי את העובדה כי השניים לא הורשעו ברצח בוואדי קלט, ובמקום זאת טען כי "הנסיבות הפוליטיות אינן מאפשרות את שחרורם."²⁶ שר המשפטים הפלסטיני, פריח אבו מדין, היה מפורש יותר:²⁷

אני בטוח שהם חפים מפשע. היו שלושה מבוקשים בקשר לרצח: ישראל עצרה אחד ושחררה אותו, ואילו השניים שאנחנו עצרנו – בכלא. זה מגוחך. המלצתי כבר לשחררם, וישראל באופן אוטומטי התלוננה לאמריקאים שהפלסטינים התחילו ב'דלת המסתובבת'.

ארצות הברית שותפה לאחריות להמשך מעצרים של יוסוף ושאהר א-ראעי. אחריות זו נובעת מהתבטאויותיה החד משמעיות באשר ל"דלת המסתובבת" במסגרת מזכר וואי, וכן בשל תפקידה המרכזי ביישום המזכר (ר' חלק ב'3- בדו"ח זה). נוסף על כך, בעקבות טענות שנשמעו בישראל על-ידי משפחות שני הנרצחים בוואדי קלט, לפיהן "רוצחי בניהן" מסתובבים חופשיים, ביקר ראש תחנת הסי-איי-אי בתל אביב, ב-22.1.98, בכלא יריחו, על-מנת להיווכח כי השניים אכן כלואים.²⁸ הביקור התבצע, ככל הנראה, ביוזמת הרשות הפלסטינית. עצם הביקור, אשר נועד מפורשות לוודא את הימצאות השניים בכלא, מהווה מתן לגיטימציה למאסר, והופך את ארצות הברית לשותפה, יחד עם ישראל והרשות הפלסטינית, לפגיעה קשה בזכויות האדם של שני אנשים שנידונו למאסר בהליך המזלזל בכל נורמה של משפט צדק.²⁹

המניע של ישראל לפעול לסיכול שחרורם של השניים נותר לוט בערפל. הממשלה לא הציגה שום מידע המבסס את טענתה כי הדודנים א-ראעי ביצעו את הרצח. ייתכן שממשלת ישראל מעוניינת ביצירת הרושם, בקרב הציבור הישראלי, כי הרצח פוענח והאחראים הוענשו, וכי הממשלה עומדת בנחישות על האינטרסים הביטחוניים של ישראל. אפשרות נוספת היא כי ישראל פשוט מעוניינת בכך שמתנגדי תהליך השלום יישארו מאחורי סורג ובריח.

בכל מקרה, וללא קשר למניע של ישראל, מזכר וואי משמש כלי המסייע להמשך מאסרם של יוסוף ושאהר א-ראעי, על סמך משפט בלתי הוגן בעליל והאשמות מגוחכות.

²⁶ הדברים נמסרו ל-LAW במהלך ראיון במשרדו, 4.2.99.

²⁷ ראיון לעמירה הס, הארץ, 4.11.98.

²⁸ הארץ, 25.1.98.

²⁹ **בצלם** פנה ב-2.3.99 לשגריר ארצות הברית בישראל בבקשת מידע בסוגיה זו. גיון סקוט, היועץ המדיני של השגרירות, השיב כי השאלה הופנתה למזכירות המדינה, אשר טרם השיבה.

חלק ב': היבטים עקרוניים

1. עינויים בישראל: המסגרת החוקית והמשפט הבינלאומי

חקירת פלסטינים, הנחשדים במעשי טרור, על-ידי השב"כ הישראלי באמצעות עינויים, היא תופעה ידועה ומתועדת היטב. השיטות השונות שהופעלו במהלך חקירתו של ג'מאל אל-הינדי כגון "שאבח", טלטולים, אימים, מכות ומניעת שינה, אשר תוארו בחלקו הראשון של דו"ח זה, לא חרגו מהנורמות המקובלות בשב"כ, אלא מהוות חלק משגרת החקירות.³⁰ **בצלם** מעריך, בהסתמך על מקורות רשמיים, ארגוני זכויות אדם ועורכי-דין, כי מדי שנה נחקרים בידי השב"כ בין 1,000 ל-1,500 פלסטינים. כלפי כ-85% מהם, כלומר לפחות 850 איש, מופעלים עינויים.³¹

שיטות החקירה מופעלות מתוקף נוהלים סודיים, שראשיתם בהמלצות ועדה משפטית בראשות שופט ביהמ"ש העליון בדימוס, משה לנדוי, מ-1987. נוהלים אלה מעודכנים מדי פעם בהחלטת ועדת שרים מיוחדת. על-פי המלצת ועדת לנדוי, משלבות שיטות החקירה של השב"כ "לחץ פסיכולוגי לא אלים של חקירה נמרצת וממושכת... והפעלת מידה מתונה של לחץ פיסי."³² באוקטובר 1994, לאחר פיגוע ההתאבדות בקו 5 בתל אביב, העניקה ועדת שרים זו היתר מיוחד לשב"כ להפעיל "לחץ פיסי מוגבר" כלפי חברי "החמאס" ו-"הג'יהאד האיסלאמי". ההיתר מוארך כל שלושה חודשים.³³

הנחיות ועדת לנדוי מחייבות את חוקרי השב"כ לנסות לחקור עצירים "באמצעים הפחותים בחומרם" בהתאם ל"מידת הסכנה הצפויה", לפני שמופעל לחץ פיסי.³⁴ לעומת זאת, עדותו של ג'מאל אל-הינדי מצביעה על כך שהוא עונה מתחילת החקירה במטרה ברורה להוציא ממנו הודאה שתאשש את החשדות של השב"כ. מקרה זה מראה כי, לפחות במקרים מסוימים, ההרשאה לענות עצירים עלולה להוביל למצב בו חוקרי השב"כ יתעלמו מאמצעי חקירה אחרים, ויגבו הודאה כוזבת. אילו חקרו אנשי השב"כ את אל-הינדי כראוי, ייתכן שהיה נזכר מבעוד מועד שיש לו אלבי לשעת הרצח. יתירה מזאת: במקרה כזה, אולי היה השב"כ חושף את הרוצח או הרוצחים האמיתיים.

אמנת האו"ם נגד עינויים, לה שותפה ישראל, מגדירה עינויים כגרימה מכוונת של "סבל או כאב חמור, בין אם נפשי ובין אם פיסי", בין השאר לשם "השגת מידע ממנו [מן הנחקר] או מאדם שלישי."³⁵ האמנה אוסרת, חד-משמעית, שימוש בעינויים בכל מצב שהוא [בסעיף 2 (2)]. גם אמנות אחרות, כגון האמנה בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות (בסעיף 7), ואמנות העוסקות בדיני מלחמה,³⁶ אוסרות על עינויים - וגם על צורות אחרות של יחס ועונש אכזריים, בלתי אנושיים או

³⁰ בצלם פרסם בעבר שמונה דו"חות המנתחים היבטים והשלכות שונים של שיטות החקירה של השב"כ. ר' האחרון, **בצלם, עינויים כשגרה: שיטות החקירה של השב"כ** (ירושלים, פברואר, 1998).

³¹ ר' **בצלם, עינויים כשגרה**, ע' 7.

³² **ועדת החקירה לעניין שיטות החקירה של שירות הביטחון הכללי בנושא פעילות חבלנית עוינת, דין וחשבון**, חלק ראשון, ירושלים, אוקטובר 1987, פיסקה 4.7.

³³ **הארץ**, 13.4.95.

³⁴ **ועדת החקירה לעניין שיטות החקירה**, שם, סעיף 3.16.

³⁵ סעיף 1(1) לאמנה בדבר איסור על עינויים וצורות אחרות של יחס אכזרי, בלתי אנושי או משפיל, התקבלה בעצרת האו"ם ב-1984, נכנסה לתוקף ב-1987, וישראל אשררה אותה ב-1991.

³⁶ למשל: התקנות הנספחות לאמנת האג מ-1907, סעיף 4 - לגבי שבויי מלחמה, סעיף 44 - לגבי אזרחים; סעיף 1(3) המשותף לארבע אמנות גינווה מ-1949 - לגבי קונפליקט שאינו בינלאומי, אמנת גינווה השלישית, סעיפים 13-17.

משפילים וזאת בכל נסיבות שהן. האיסור על עינויים והתעללות הוא אפוא מוחלט, ושום מצב "חריג" אינו יכול להצדיק סטייה ממנו. ישראל שותפה לכל האמנות שהוזכרו כאן,³⁷ ומעולם לא הסתייגה מהסעיפים באמנות המורים על איסור מוחלט על עינויים והתעללויות. נציגי המדינה מנסים ליישב את הסתירה עם המשפט הבינלאומי בעזרת הטענה כי אמצעי החקירה של השב"כ אינם מגיעים לדרגת עינויים, או אף להתעללות.

יש לציין כי כמעט בכל המקרים בהם נחקרים פלסטינים עתרו לבג"צ על-מנת להפסיק את העינויים המופעלים נגדם על-ידי חוקרי השב"כ, בג"צ החליט שלא להתערב. בכמה מקרים הוציא בג"צ צווים על תנאי וצווי ביניים שאסרו זמנית על השב"כ מלהשתמש באמצעי חקירה מסוימים. אולם במקרים בהם עתרה המדינה נגד צווים כאלה, בג"צ צידד באופן עקבי בעמדתה של המדינה, והתיר לשב"כ להשתמש בכוח פסי.³⁸ בתחילת 1998 בג"צ החל לדון לראשונה, בהרכב של תשעה שופטים, בסדרה של עתירות הנוגעות לשיטות חקירה שונות בהן משתמש השב"כ ולבסיס החוקי להפעלת שיטות אלה.³⁹ מאז התקיימו שלושה דיונים נוספים אך טרם נתקבלה הכרעה.

נושא העינויים כפרקטיקה מקובלת בישראל, קשור ישירות לסוגיית ההסגרה של חשודים מהרשות הפלסטינית לישראל, שנדון בחלק הקודם של הדו"ח. לפי אחת הנורמות הבולטות של המשפט הבינלאומי, קיים איסור על מדינות למסור אנשים למקום בו יהיו חשופים לרדיפות, ובכלל זה לעינויים.⁴⁰ איסור זה, הידוע בשמו הצרפתי non-refoulement, מצוי, למשל, בסעיף 33 של האמנה בנושא מעמדם של פליטים משנת 1951 (שישראל שותפה לה), ולסעיף 3 של האמנה נגד עינויים משנת 1984 אשר, כאמור, ישראל שותפה גם לה. יתרה מזו, בעיני משפטנים רבים נחשב איסור זה למנהגי, כלומר לכזה המחייב גם מדינות שאינן שותפות להסכמים הכוללים איסור כזה.⁴¹

אין מדובר בעיקרון הצהרתי בלבד. בתי משפט מקומיים ובינלאומיים אסרו במקרים רבים על החזרת פליטים, או על הסגרת פושעים למדינות בהן נשקפה להם סכנה של התעללות. כך בפסק דין חשוב משנת 1989, בית הדין האירופי לזכויות האדם קבע כי אסור לבריטניה להסגיר חשוד לרצח בשם סורינג לארצות הברית, משום שהוא צפוי להיות נדון למוות, דבר הכרוך בשנים של חיים בצל המוות, בשל ההתדיינות המשפטית הממושכת.⁴² לפי בית הדין יש בכך יחס בלתי אנושי ומשפיל. לאחרונה, סירב בית המשפט העליון של איטליה להסגיר את מנהיג המחותרת הכורדית

ואחרים - לגבי שבויי מלחמה; אמנת ג'נווה הרביעית, סעיפים 27, 31, 32 - לגבי אזרחים הנמצאים בידי כובש או בעל סכסוך.

³⁷ ישראל אשררה גם את האמנה בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות, ואת אמנות ג'נווה. אמנת האג מ-1907 נחשבת להסכם מנהגי, ובתור שכזה מהווה חלק מהמשפט הישראלי.

³⁸ ר' בצלם, לגיטימציה לעינויים - החלטות בג"צ בעניין בלביסי, חמדאן ומובארכ, מקורות והערות (ירושלים, ינואר, 1997).

³⁹ בג"צ 51004/94 הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ. ממשלת ישראל ואח'; בג"צ 4054/95 האגודה לזכויות האזרח בישראל נ. ראש הממשלה ואח'; בג"צ 5188/96 ואאל אל כעכה והמוקד להגנת הפרט נ. שרות הביטחון הכללי ואח'; בג"צ 6536/96 חאתם יוסף אבו זאידיה (מיוצג ע"י עו"ד אנדרה רוזנטל) נ. שרות הביטחון הכללי; בג"צ 7563/97 עבד אל רחמן ג'נימאת והוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ. שר הביטחון ואח'; בג"צ 7628/97 פואד עווד קורען והוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ. שר הביטחון ואח'.

⁴⁰ על אף שהרשות הפלסטינית איננה מדינה, היא מחויבת על-ידי המשפט הבינלאומי המנהגי, ר' ע'.

⁴¹ T. Meron, *Human Rights and Humanitarian Norms as Customary International Law* (2nd ed.) (Oxford: Clarendon, 1989), p. 23; G.S. Goodwin-Gill, *The Refugee in International Law* (Oxford: Clarendon, 1996), pp.167-170.

⁴² *Soering v. UK*, Series A, No. 161 (1989).

עבדאללה אוג'לאן לטורקיה, משום שקיימת סכנה כי הוא יידון לעונש מוות. הדבר הביא למתיחות קשה בין שתי המדינות.⁴³

ישראל והרשות הפלסטינית התחייבו בהסכם אוסלו ב', "להבטיח שהטיפול באנשים שהועברו על-פי סעיף זה [קרי סעיף ההסגרה], יעלה בקנה אחד עם ההסדרים המשפטיים החלים בישראל ובשטח וכן עם נורמות בינלאומיים מקובלות של זכויות האדם ביחס לחקירות פליליות."⁴⁴ יוצא מזה, שכל עוד יש חשש כי פלסטיני שיוסגר לישראל יעבור עינויים, חל על הרשות הפלסטינית איסור מוחלט, בתוקף המשפט הבינלאומי בכלל והסכמי אוסלו בפרט, לאפשר את הסגרתו.

⁴³ ר' הארץ, 22.11.98.

⁴⁴ הסכם הביניים בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה (ואשינגטון, 28.9.95), נספח 4, סעיף 2 (7) (ח) (1).

2. בית המשפט לביטחון המדינה ומעצרים שרירותיים על-ידי הרשות הפלסטינית

בדומה למקרה עינויו של ג'מאל אל-הינדי על-ידי השב"כ, גם הפרת זכויותיהם של שאהר ויוסוף א-ראעי על-ידי הרשות הפלסטינית, לא התרחשה בחלל ריק. מעצרים שרירותיים ומשפטים בלתי הוגנים בעליל הם מנהג רווח תחת שלטונה של הרשות הפלסטינית, דבר המהווה הפרה בוטה של המשפט הבינלאומי הרלוונטי.

א. הרשות הפלסטינית ומשפט בדבר זכויות אדם

היות שהרשות הפלסטינית איננה מדינה עצמאית המוכרת על-ידי הקהילה הבינלאומית, היא איננה במעמד המאפשר לה להיות צד לאמנות הבינלאומיות. יחד עם זאת, זה איננו פותר את הרשות הפלסטינית מחובתה המשפטית והמוסרית לעמוד בסטנדרטים בינלאומיים מקובלים של זכויות אדם.

ההכרזה העולמית בדבר זכויות האדם, המהווה חלק מהמשפט המנהגי הבינלאומי, קובעת סטנדרטים החלים על כל המדינות, ללא קשר להיותן חלק מאמנות ספציפיות. היות שהרשות הפלסטינית הינה בעלת כמה מאפיינים של מדינה, היא מחויבת לפעול על-פי הנורמות של המשפט המנהגי הבינלאומי.

מנהגי אש"ף, העומדים כיום בראשות הרשות הפלסטינית, הכריזו פעמים רבות את מחויבותם לכבד זכויות אדם. בהצהרה ציבורית מה-30.9.93 בטוניסיה, הבטיח אש"ף שיכבד את כל הכלים הבינלאומיים בדבר זכויות אדם.⁴⁵ הכרזת העצמאות הפלסטינית, שהוכרזה באלג'יריה בנובמבר 1988, קובעת גם היא את מחויבותה לזכויות אדם.⁴⁶

הסכמי אוסלו מאשררים את מחויבותן, הן של ישראל והן של הרשות הפלסטינית, לכבד עקרונות בינלאומיים של זכויות אדם. סעיף 14 בהסכם בדבר רצועת עזה ואזור יריחו מ-1994, קובע כי:

ישראל והרשות הפלסטינית תפעלנה את כוחותיהן ואחריותן על-פי הסכם זה, בהתחשב בנורמות ובעקרונות מקובלים בקהילה הבינלאומית של זכויות אדם ושלטון החוק.

סעיף 6 של אותו הסכם קובע כי הרשות הפלסטינית "תעשה משפט באמצעות מערכת שיפוטית בלתי תלויה." הסכם אוסלו 2 הודן בהעברת סמכויות בגדה המערבית, מכיל חובה דומה, המחייבת הן את ישראל והן את הרשות הפלסטינית, לפעול על-פי זכויות אדם ושלטון החוק (סעיף 18).

חוק היסוד הפלסטיני, הממתין לאשרור ערפאת על-מנת להיכנס לתוקף, מתייחס במפורש בסעיף 10 למחויבות הרשות הפלסטינית לדבוק בסטנדרטים בינלאומיים של זכויות אדם.⁴⁷

⁴⁵ ר' LAW, *People's Rights Magazine*, January 1999, p. 26

⁴⁶ "השלטון יתבסס על עקרונות של צדק חברתי, שוויון ואי אפליה על רקע גזע, דת, צבע או מין, בחסות חוקה שתבטיח את שלטון החוק ואת העצמאות של הרשות השופטת... מדינת פלסטין מצהירה את מחויבותה לעקרונות ולמטרות האו"ם, וההכרזה העולמית בדבר זכויות אדם."

⁴⁷ 1. זכויות וחירויות יסוד יהיו מוכרים ומכובדים. 2. הרשות הלאומית הפלסטינית תפעל ללא דיחוי על מנת להצטרף לאמנות המבטיחות את זכויות האדם. " מצוטט ב: LAW, *Palestinian Legislative Council, Basic Law*, Draft Resolution (Jerusalem, 1997).

ב. זכויות עצורים

ההכרזה העולמית בדבר זכויות האדם (סעיף 9) קובע בצורה חד משמעית את אחד היסודות של כל שיטת משפט: "לא ייאסר אדם, לא ייעצר ולא יוגלה באופן שרירותי." האמנה הבינלאומית בדבר הזכויות האזרחיות והפוליטיות מפרטת בסעיף 9 את הזכויות המינימליות שאמורות להבטיח חופש ממאסר או מעצר שרירותי:

- הזכות להתבשר אודות הסיבות למעצר;
- הזכות להתבשר בדחיפות אודות אישומים;
- הזכות להיות מובא בדחיפות בפני שופט;
- הזכות להיות מיוצג על-ידי עו"ד, לפי בחירה, בכל שלבי ההליכים.

הליכי המעצר התקפים בגדה המערבית מוגדרים בחוק הירדני שחל בה לפני 1967: חוק הנוהלים הפליליים מ-1961, וחוק העונשין מספר 16 מ-1960. החוקים הללו מעניקים לתובע הכללי סמכויות רחבות בקביעת גורלו של עציר, שאותו יש להביא לפניו תוך 24 שעות. אם העונש על העבירה בה הוא חשוד הוא מאסר, התובע הכללי רשאי להאריך את מעצרו לתקופות של 15 יום, מספר פעמים בלתי מוגבל. זאת בכפוף להוצאת צו מעצר המפרט את ההאשמות ואת הסיבות להארכת המעצר.

חוק זה, המצייד את התובע בסמכות לאשר תקופות מעצר ארוכות ללא פיקוח משפטי, נוגד את המשפט הבינלאומי. לעומתו, לפי סעיף 11 של חוק היסוד הפלסטיני, מאסרים ומעצרים הינם בפיקוח הרשות השופטת. חוק יסוד זה טרם נחתם על-ידי יו"ר הרשות, ולכן הוא עדיין איננו בתוקף.⁴⁸

במקרה של הדודנים א-ראעי, גם הליכים פגומים אלו לא באו לידי ביטוי. הם לא הובאו בפני התובע הכללי תוך 24 שעות ולא התבשרו על עילת מעצרו, כנדרש בחוק. רק לאחר 10 ימים הובאו בפני התובע הצבאי הראשי, בשעה שאין בחוק הירדני היתר להביא אזרח עצור בפני סמכות צבאית.

יוסוף ושאהר א-ראעי לא נהנו מאך אחת מהזכויות המוקנות לעצורים על ידי המשפט הבינלאומי. הפרת זכויות אלו מהווה פרקטיקה נפוצה ביותר ברשות הפלסטינית מאז היווסדה ב-1949. מאות פלסטינים נעצרו על סמך השתייכותם הפוליטית והוחזקו במעצר ללא הליכים משפטיים, לתקופות של שנה ויותר.⁴⁹ במהלך השבועיים שלאחר החתימה, החלה הרשות הפלסטינית בגל נרחב של מעצרים שרירותיים בקרב אנשי "האופוזיציה האיסלמית". הגל התמקד בחשודים

⁴⁸ לאחר חתימת הצהרת העקרונות בספטמבר 1993, הוועדה המשפטית של המועצה הלאומית הפלסטינית החלה לנסח את טיוטת חוק היסוד, שאמורה היתה לשמש כמעין חוקה לתקופת הביניים. חוק היסוד התקבל על ידי המועצה ב-2.10.97. יחד עם זאת, חוקים חייבים להיחתם על יד היושב ראש על מנת להיכנס לתוקף. נכון לעכשיו, ערפאת טרם חתם על חוק היסוד.

⁴⁹ LAW, *Human Rights Report*, 1997; LAW, *Annual Report*, 1998; Amnesty International, *Palestinian Authority Defying the Rule of Law: Political Detainees*, MDE 21/3/99, April 1999; The Palestinian Human Rights Monitor, *The State of Human Rights in Palestine II: The Judicial System*, Issue 3, August 1997.

בחברות בחמאס ובג'יהאד האיסלאמי ברצועת עזה, מתוכם נעצרו למעלה מ-200 איש. מאוחר יותר הורחבה הפעילות גם לגבי פעילי החזית העממית והחזית הדמוקרטית, ברצועה ובגדה המערבית. חלקם הוחזקו במעצר זמן ארוך ללא הבאה בפני שופט וללא הגשת כתבי אישום.⁵⁰

ג. בית המשפט לביטחון המדינה

בשנת 1995 הוציא ערפאת צו המכונן את בית המשפט לביטחון המדינה, כבית משפט מיוחד המוסמך לשפוט עבירות ביטחוניות.⁵¹ ככזה הוא פועל מחוץ למערכת בתי המשפט האזרחיים בגדה המערבית וברצועת עזה, המוסמכים לשפוט עבירות פליליות, וכן מחוץ למערכת של בתי משפט צבאיים.

הצו מעניק לבית המשפט לביטחון המדינה סמכות "על עבירות הפוגעות בביטחון המדינה הפנימי והחיצוני ועל עבירות ופשעים המוזכרים בצו 555 משנת 1957." צו 555, אשר הוצא בתקופת השלטון המצרי על רצועת עזה, מתייחס לפעולות של שיתוף פעולה עם האויב, וקובע עונשים (במקרים מסוימים עונש מוות) על כמה עבירות ביטחוניות.

אם כן, הצו מגביל את סמכות בית המשפט לביטחון המדינה לעבירות ביטחוניות בלבד. למרות זאת, נאשמים נשפטו בעבר בבית משפט זה גם על עבירות כגון רצח, הוצאת דיבה ומכירת מזון מקולקל.⁵² הדבר מצביע על כך שהמונח "ביטחון" נתון לפירושים שונים ומשונים, וממחיש את הסכנה הטמונה בעצם קיומו של בית משפט כזה כאמצעי לעקוף את מערכת המשפט הרגילה. הצו המכונן את בית המשפט לביטחון המדינה מתייחס גם לסעיפים 23 ו-59 של החוקה הפלסטינית של רצועת עזה מ-1962, וכן לסעיף 55 של החוק מ-1964 המסדיר את הקמתם של בתי משפט צבאיים.⁵³ סעיף 59 של החוקה הפלסטינית מ-1962 קובע כי החלטותיו של בית המשפט לביטחון המדינה נתונות רק לאישור של הרשות המבצעת, ולא לערעור בפני ערכאה גבוהה יותר.

הצו מעביר את הסמכות על עבירות ביטחוניות ממערכת המשפט הרגילה בעזה ובגדה, המבטיחה את הזכות לערער על החלטות לערכאות גבוהות יותר, לבית המשפט המיוחד הזה, אשר לא נתון לפיקוח של אף ערכאה משפטית אחרת.

כמו כן, הצו מניח את הבסיס המשפטי לשפיטת אזרחים על-ידי שופטים צבאיים. זאת באמצעות קביעתו כי בית המשפט לביטחון המדינה יהיה מורכב משלושה קציני צבא, "קצין אחד בעל דרגה גבוהה, ושניים בעלי דרגה נמוכה."⁵⁴ המצב בפועל חורג מקביעה זו, משום שגם התובע וגם עורכי הדין הממונים הם לעתים קרובות אנשי צבא, כפי שהיה במקרה א-ראעי.

⁵⁰ ר' הארץ, 30.10.98 ; 23.12.98, Amnesty International, Press Release.

⁵¹ צו נשיאותי מספר 49, מ-7.2.95.

⁵² Human Rights Watch, *Palestinian Self Rule Areas: Human Rights under the Palestinian Authority*,

vol. 9, 10 (E), September 1997, p. 15.

⁵³ ר' הוועדה הפלסטינית העצמאית לזכויות האזרח, "זו"ח על בית המשפט לביטחון המדינה הפלסטיני, מרץ 1996

(בשפה הערבית).

⁵⁴ שם.

החוק לפיו נאשמים נשפטים בבית המשפט לביטחון המדינה הוא החוק המהפכני של אש"ף מ-1979, בו עשה אש"ף שימוש בשפיטת לוחמיו.⁵⁵ חוקיות השימוש בחוק זה ברשות הפלסטינית היא, כשלעצמה, מוטלת בספק, משום שהוא מעולם לא הוכנס רשמית לחוק המקומי.

עצם כינונו של בית המשפט לביטחון המדינה הוא בניגוד לדרישות המינימליות למשפט הוגן, ומהווה הפרה בוטה של עקרון האו"ם (החמישי) בדבר עצמאות הרשות השופטת⁵⁶ הקובע כי:

כל אחד זכאי להישפט בבתי משפט רגילים, באמצעות פרוצדורות משפטיות קבועות. אין לייסד בתי משפט שלא משתמשים בפרוצדורות קבועות של ההליך המשפטי, במטרה לעקוף סמכות השייכת לבתי משפט או בתי דין רגילים.

הנוהלים לפיהם מתנהל בית המשפט לביטחון המדינה מנוגדים לנורמות בינלאומיות מקובלות בדבר הליך הוגן:

הזכות לדיון ציבורי והוגן

משפטם של שאהר ויוסוף א-ראעי התקיים תחת מעטה סודיות באמצע הלילה. כפי שקרה במשפט זה, נמנעת לרוב נוכחות ציבורית במשפטי בית המשפט לביטחון המדינה, באמצעות אי-יידועם של קרובי משפחה, עורכי דין, נציגי ארגוני זכויות אדם ואמצעי התקשורת. במקרה זה, אפילו הנאשמים לא התבשרו מראש על תאריך ומקום המשפט.

הזכות לדיון ציבורי חורגת מההליכים במשפטיים בזמן קיום המשפט עצמו. לפי סעיף 14 של האמנה הבינלאומית בדבר הזכויות האזרחיות והפוליטיות "יש להעמיד לרשות הציבור כל פסק דין המוגש בתיק פלילי או בתביעה אזרחית...". למעט אותם תיקים בהם מעורבים קטינים. כאמור, הדודנים א-ראעי מעולם לא ראו העתק של כתבי האישום, של פרוטוקול המשפט או של פסק הדין, בדומה למרבית האנשים שנשפטו על-ידי בית המשפט לביטחון המדינה.

הזכות לבית דין מוכשר, עצמאי וחסר פניות⁵⁷

שופטי בית המשפט לביטחון המדינה משתייכים לכוחות הביטחון, ולעתים קרובות הם חסרי השכלה משפטית או ניסיון כלשהו בבתי משפט אזרחיים או צבאיים. בהיותם חברי כוחות הביטחון, כפופים שופטי בית המשפט לביטחון המדינה לרשות המבצעת, דבר הפוגע קשות בעצמאותם.

עצמאותם נפגעת גם בשל הפרוצדורות המובילות למינויים ולהעברתם מתפקידם. שופטים המכהנים בבית המשפט לביטחון המדינה ממונים אד-הוק והם חסרי מעמד של קביעות. עורך דין וחבר בכוחות הביטחון הפלסטינים, שכיהן כסניגור בבית המשפט לביטחון המדינה, דיווח ל-LAW, שלא לייחוס, כיצד מונה כסניגור באחד המקרים:

[קצין בכיר בביטחון הלאומי] התקשר אלי באמצע הלילה וביקש ממני לשמש כשופט. הוא הסביר לי שקשה למצוא מישהו, בשעה כזאת, בעל רקע משפטי, כאשר לפחות אב

⁵⁵ ראיון עם אל-בישטאווי, ר' הערה 26.

⁵⁶ התקבל על ידי העצרת הכללית של האו"ם ב-1985.

⁵⁷ האמנה הבינלאומית בדבר הזכויות האזרחיות והפוליטיות, סעיף 14 (1).

בית המשפט חייב להיות בעל רקע כזה. אמרתי לו שאני מעדיף לא לקבל את התפקיד. אז הוא הציע לי לשמש כסניגור, והסכמתי. הרגשתי שאני לא יכול לסרב.

דיווחים ממשפטים אחרים בבית המשפט לביטחון המדינה מצביעים על כך שהשופטים אינם חסרי משוא פנים, וכי גזרי דין קשים ניתנים לאחר משפטים מהירים ביותר, בהם לא נשמעים עדים ולא מוצגות ראיות. כך קרה גם במשפטם של הדודנים א-ראעי, אשר נמשך כ-15 דקות. משפטים של בית המשפט לביטחון המדינה הנמשכים שעה ופחות, כולל קריאת ההאשמות, שמיעת המקרה, הגעה לפסק דין וקביעת גזר הדין, אינם יוצאים מן הכלל.

הדודנים א-ראעי נשפטו בבית המשפט לביטחון המדינה על-מנת למנוע את הסגרתם לישראל. שיקולים פוליטיים כאלה, אשר אין להם מקום בהליך משפטי חסר פניות, הם בגדר נורמה בבית המשפט לביטחון המדינה.

הזכות לקבל את האישומים בדחיפות והזכות לקבל זמן מספיק להכנת ההגנה⁵⁸

מידע דחוף בדבר ההאשמות הוא חיוני על-מנת להכין את ההגנה, להתייעץ עם עו"ד, לאסוף ראיות ולמצוא עדים. יוסוף ושאהר א-ראעי לא התבשרו על האישומים נגדם אלא בליל משפטם, לאחר 10 ימי מעצר. גם קרובי משפחתם לא התבשרו על סיבת מעצרו, האישומים ותאריך המשפט. יתרה מזאת, האישומים נגדם היו מעורפלים וכלליים באופיים ("פגיעה באינטרסים פלסטיניים, הפרעה לתהליך השלום, ולחלוקת עלונים פוליטיים"), דבר שלא איפשר הכנת הגנה ראויה. אישומים כאלה אופייניים לבית המשפט לביטחון המדינה. לדוגמא, הקולונל אחמד אטיה אבו מוסטפא הוצא להורג בפברואר 1999 לאחר שהורשע על-ידי בית המשפט לביטחון המדינה ב"הסתת הציבור נגד הרשות הפלסטינית".⁵⁹

הזכות להיות מיוצג על-ידי עורך דין לפי בחירה⁶⁰

בדומה למקרה של הדודנים א-ראעי, מרבית הנאשמים בבית המשפט לביטחון המדינה אינם מיוצגים על-ידי עורכי דין לפי בחירתם, אלא על-ידי עורכי דין ממונים, אשר לעתים קרובות משתייכים לכוחות הביטחון. נאשמים רבים מדווחים כי לא ניתנה להם הזכות לפגוש את הסניגורים הממונים לפני המשפט, ומתלוננים כי אותם סניגורים בקושי מדברים במהלך המשפט.

הזכות לערער

בניגוד למערכות המשפט האזרחיות והצבאיות בגדה וברצועה, בית המשפט לביטחון המדינה איננו מעניק זכות לערער. הדבר מנוגד לאחת הדרישות הבסיסיות ביותר של משפט הוגן.⁶¹ מדובר בזכות בעלת חשיבות מכרעת, שכן לעתים קרובות, בכל רחבי העולם, פסקי דין נהפכים על-פיהם כאשר הם נידונים בערכאות גבוהות יותר. פסקי דין המוצאים על-ידי בית המשפט לביטחון המדינה, לרבות כאלה הגוזרים עונשים של מאסר עולם ואף עונש מוות, נתונים רק לאישור של יושב ראש הרשות הפלסטינית.

⁵⁸ האמנה הבינלאומית בדבר הזכויות האזרחיות והפוליטיות, סעיף 14 (3) (א).

⁵⁹ אבו מוסטפא הורשע גם באונס ילד בן שש, על כך נגזר דינו ל-15 שנות מאסר. ר' גם LAW, *The Death Penalty Under Public Pressure in PNA-Controlled Areas*. March 1999.

⁶⁰ האמנה הבינלאומית בדבר הזכויות האזרחיות והפוליטיות, סעיף 14 (3) (ב).

⁶¹ סעיף 14 (5) של האמנה הבינלאומית בדבר הזכויות האזרחיות והפוליטיות קובע כי "לכל אדם שהורשע בעבירה, הזכות שהרשעתו תיבדק על ידי ערכאה גבוהה יותר בהתאם לחוק."

3. מזכר וואי

כפי שהדבר הומחש בחלק הקודם של דו"ח זה, מזכר וואי תרם להמשך מאסרם של יוסוף ושאהר א-ראעי על בסיס משפט בלתי הוגן והאשמות אבסורדיות. ניתן לראות, במקרה של רשימת המבוקשים בפרט, ובמזכר וואי בכלל, מעין משל המלמד על תופעה בולטת שקרמה עור וגידים מאז הסכמי אוסלו, לפיה מפעילות ישראל וארצות הברית לחצים כבדים על הרשות הפלסטינית על-מנת שזו תילחם ביתר שאת בטרור. ניתוח לשון מזכר וואי מחד גיסא, ובחינת תוצאותיו בשטח מאידך גיסא, מצביעים על נכונות כל הצדדים להקריב את זכויות האדם של האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים על מזבח "המלחמה בטרור".

הן לישראל והן לרשות הפלסטינית עבר (והווה) רצופים בהפרות חמורות של זכויות האדם. לשון מזכר וואי לא מצביעה על נכונות הצדדים לרסן את נטייתם לפגוע בזכויות האדם, אלא להפך. בהיעדר איזון שידגיש באופן ברור את החובה לשמור על זכויות האדם, הניסוחים הגורפים והחד משמעיים של המזכר כגון הקריאה לרשות הפלסטינית לנקוט במדיניות של "אפס סובלנות לטרור ואלימות",⁶² או הקריאה לשני הצדדים "לנקוט בכל האמצעים על-מנת למנוע מעשי טרור",⁶³ מצטיירים כעידוד לנטייה זו.

יש לציין כי ההסכם אמנם מכיל סעיף המתייחס לזכויות האדם:⁶⁴

בהמשך לסעיף IX (1) של נספח I בהסכם הביניים, ומבלי לגרוע מן האמור לעיל, המשטרה הפלסטינית תפעיל את סמכותה ואת אחריותה ביישום מזכר זה, תוך כיבוד הנורמות הבינלאומיות המקובלות בנוגע לזכויות אדם ולשלטון החוק, ותונחה על-ידי הצורך להגן על הציבור, לכבד את כבוד האדם ולהימנע מהטרדה.

הסעיף לוקה בחסר ומנוסח בלשון חלקלקה. ראשית, הביטוי "בלי לגרוע מן האמור לעיל," קרי מהדרישות הביטחוניות, מרמז על כך שזכויות אדם מהוות דאגה משנית ביחס לסידורים הביטחוניים. שיעבוד גורף זה של זכויות האדם לצורכי הביטחון, מנוגד לנורמות המשפט הבינלאומי הקובעות את הנסיבות בהן מותרות סטיות מסטנדרטים של זכויות אדם. סעיף 4 של האמנה לזכויות אזרחיות ופוליטיות, למשל, קובע כי אפילו "בזמני חירום ציבורי המאיימים על חיי האומה", הגבלות בזכויות תהיינה רק מצומצמות, ורק "במידה הנדרשת בקפדנות מן המצב." כמו כן, המשפט הבינלאומי אוסר באופן מפורש פגיעה כלשהי, ללא קשר לנסיבות, בדרישות מסוימות כגון האיסור על עינויים.⁶⁵

שנית, סעיף זה מהווה נסיגה ביחס להסכמים קודמים, בכך שהוא מתייחס לרשות הפלסטינית בלבד. הסכם הביניים למשל, חייב הן את הרשות והן את ישראל לכבד את זכויות האדם ואת שלטון החוק.⁶⁶

⁶² סעיף 2 (א) (1) (א).

⁶³ סעיף 2.

⁶⁴ סעיף 2 (ג) (4).

⁶⁵ ר' האמנה נגד עינויים, סעיף 2 (2); האמנה הבינלאומית בדבר הזכויות האזרחיות והפוליטיות, סעיף 4 (2).

⁶⁶ הסכם הביניים בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה (וואשינגטון, 28.9.95), סעיף 19.

שלישית, בניגוד לסעיפים הביטחוניים בהסכם, לגביהם נקבעו מנגנוני פיקוח ומעקב מפורטים, לא נקבעו מנגנונים כלשהם במטרה לעקוב אחר הכיבוד של זכויות אדם. הדבר מלמד על היות הסעיף מס שפתיים בלבד, אשר אין כוונה כלשהי של הצדדים, לדאוג למימושו בפועל.

מזכר וואי איננו גורע מחובותיהן המשפטיות של ישראל ושל הרשות הפלסטינית לכבד זכויות אדם. ההסכמים הקודמים שנחתמו בין הצדדים הינם עוד בתוקף, לרבות הסכם הביניים בעל הסעיף התקיף יותר לגבי זכויות אדם, ולרבות הסכמי זכויות אדם רב צדדיים. הלשון החלשה של מזכר וואי בכל הנוגע לזכויות אדם, יכולה רק להצביע על רצונם הפוליטי של הצדדים לכבד זכויות אדם, אך לא על חובותיהם המשפטיות לעשות זאת.

בחלק הראשון של דו"ח זה נדון אופן ההתייחסות של ישראל אל חשודים פלסטינים כאשמים בטרם הועמדו למשפט. ארצות הברית מצידה, מצטיירת כשותפה לתפיסה הישראלית, הגורסת כי שחרור חשודים שנעצרו על-ידי הרשות הפלסטינית איננה אופציה לגיטימית. באחד המכתבים הנלווים להסכם, כותבת מזכירת המדינה האמריקאית מדליין אולברייט לראש הממשלה בנימין נתניהו:⁶⁷

באשר להחלטות פלסטיניות בנוגע להעמדה לדין, ענישה או אמצעים משפטיים אחרים המשפיעים על מעמד אנשים החשודים בסיוע או בביצוע מעשי אלימות או טרור, ישנם הליכים המיועדים למנוע **שחרורים בלתי מוצדקים**. יתר על-כן, אנו נביע את

התנגדותנו לכל שחרור בלתי מוצדק של חשודים כאלה... (ההדגשה שלנו)

התביעה לא לשחרר חשודים בטרם הועמדו לדין, כשלעצמה, הינה מובנת ומקובלת. יחד עם זאת, כשהיא מופנית, ללא כל סייגים, לגורם המפיר בשיטתיות זכויות הנוגעות למעצר ולהליך הוגן, כמו הרשות הפלסטינית, המשמעות היחידה היא עוד מעצרים שרירותיים, עוד מאסרים ארוכים ללא משפט ועוד משפטי בזק. בהקשר זה, ההתנגדות לשחרורים בלתי מוצדקים, ללא התנגדות מקבילה **למעצרים בלתי מוצדקים**, מעניקה לגיטימציה למעצרים שרירותיים ממושכים במסגרת מלחמתה של הרשות הפלסטינית נגד קבוצות אופוזיציה.

יש להדגיש כי בשונה להסכמים אחרים בין ישראל לרשות הפלסטינית, תפקידה של ארצות הברית בפסגת וואי ובהסכם שנחתם בה, לא הצטמצם לאירוח ותיווך בין הצדדים, אלא כלל גם היבטים יישומיים מרכזיים. כך למשל נקבע בהסכם כי "בנוסף לשיתוף הפעולה הדו-צדדי ישראלי-פלסטיני, תתכנס אחת לשבועיים ועדה אמריקאית-פלסטינית במטרה לסקור את הצעדים הננקטים על-מנת לחסל תאי טרור ותשתית התמיכה שלהם..."⁶⁸ ועדות דומות, דו-צדדיות ותלת-צדדיות, מתוכננות, לפי הסכם וואי, לגבי כמעט כל נושא שנדון בו. מרכזיותה של ארצות הברית בפיקוח ובייעוץ ביישום המזכר, מטיל עליה אחריות ישירה לפגיעות בזכויות האדם שההסכם מוליד.

⁶⁷ מכתב מה-23.10.98 - המופיע באתר האינטרנט של משרד החוץ הישראלי.
⁶⁸ מזכר וואי, חלק 2, (א) (1) (ג).

מסקנות והמלצות

האירועים המתוארים בדו"ח זה, שבאו בעקבות הרצח של אוהד בכרך ואורי שחור בוואדי קלט, אירעו לפני כמה שנים, אך השלכותיהם תקפות גם כיום. ראשית, יוסוף ושאהר א-ראעי עדיין מרצים עונש מאסר כבד שנגזר עליהם במהלך משפט בזק בלתי הוגן בעליל על-ידי בית המשפט לביטחון המדינה ברשות הפלסטינית. למרות שמעולם לא נשפטו באשמת הרצח בוואדי קלט, "רשימת המבוקשים" של מזכר וואי קובעת חד-משמעית את אשמתם ודורשת מהרשות הפלסטינית "לאסור" אותם באשמה זו. שנית, ג'מאל אל-הינדי תבע את המדינה ואת השב"כ בתביעה אזרחית על הנזק שנגרם לו כתוצאה מהעינויים שעבר בחקירת השב"כ, ותביעתו תלויה ועומדת בבית משפט השלום בתל אביב. שלישי, ח'אדר אבו אבערה עדיין חושש ממעצר בעקבות הכללתו ברשימת המבוקשים, אשר, ככל הנראה, נובעת מהודאתו הכוזבת של ג'מאל אל-הינדי, שהושגה באמצעות עינויים.

הפרות זכויות האדם המתוארות בדו"ח זה אינן מייצגות אירועים חריגים אלא מאפיינות את "המלחמה בטרור" בתקופה שאחרי הסכם אוסלו: השב"כ הישראלי ממשיך לענות באופן שיטתי את רוב הפלסטינים שהוא חוקר; הרשות הפלסטינית מבצעת מעצרים שרירותיים ואוסרת אנשים תוך הפרת זכויותיהם; משפטים שנערכים על-ידי בית המשפט לביטחון המדינה מהווים הפרה בוטה של כל אמות המידה להליך הוגן; לחץ של ישראל ושל ארצות-הברית על הרשות הפלסטינית להיאבק בטרור, ללא לחץ מקביל כדי להבטיח שהמאבק בטרור ייעשה תוך כיבוד זכויות האדם, רק מגביר את הרמיסה של הרשות את זכויות הפרט.

הרשות הפלסטינית נושאת באחריות מלאה לאופן התייחסותה לזכויות האדם, הן להפרות שהיא מבצעת כתוצאה מלחץ ישראלי והן לאלה שהיא מבצעת מסיבות פנימיות. עם זאת, גם ישראל נושאת באחריות לא רק להפרות שהיא מבצעת ישירות אלא גם לאלה המבוצעות כתוצאה מלחץ שהיא מפעילה על אחרים.

בצלם ו-LAW קוראים לרשות הפלסטינית:

- לשחרר את יוסוף ושאהר א-ראעי, אלא אם יש בידה די הוכחות להאשימם בעבירה פלילית המוכרת על-ידי המשפט הבינלאומי. אם יועמדו לדין יש לשפטם בבית משפט אזרחי בהליך הוגן על-פי הסטנדרטים הבינלאומיים של משפט כזה.
- לסרב להסגיר חשודים פלסטינים למדינות כמו ישראל, בהן קיים חשש סביר להניח כי אותם חשודים יהיו נתונים לעינויים.
- לחדול מלהפר את הזכות למשפט הוגן, ובמיוחד, את השימוש במשפטי בזק בבית המשפט לביטחון המדינה, למטרות פוליטיות כגון השתקת מתנגדים פוליטיים ומניעת הסגרת חשודים לישראל.
- להבטיח שמעצרים ומאסרים יבוצעו על-פי הסייגים המקובלים במשפט הבינלאומי, ולחדול מהמנהג הרווח של מעצרים ומאסרים שרירותיים.
- להפסיק את פעילותו של בית המשפט לביטחון המדינה, ולשפוט מחדש את אותם אנשים שהורשעו על-ידיבאמצעות מערכת המשפט הרגילה.

בצלם ו-LAW קוראים לישראל:

- לאמץ אל תוך החוק הישראלי את האמנה נגד עינויים ועונשים אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים, ולבצע את ההמלצות שנקבעות על-ידי ועדת האו"ם נגד עינויים.
- לבטל את ההיתר שניתן לשב"כ, על-פי ועדת לנדוי, לענות נחקרים, ולהסדיר בחוק את סמכויותיו;
- לחדול מהלחץ המופעל באופן שיטתי על הרשות הפלסטינית "להילחם בטרור" בדרכים המהוות הפרה של זכויות אדם ואשר מנוגדות למשפט הבינלאומי.

בצלם ו-LAW קוראים לארצות הברית:

- להסיר את תמיכתה מפעולות הננקטות, הן על-ידי ישראל והן על-ידי הרשות הפלסטינית, אשר פוגעות בזכויות אדם.
- להקפיד כי כל הסכם שייחתם בעתיד בין ישראל לרשות הפלסטינית יבטיח שמירה נאותה על נורמות בינלאומיות מקובלות של זכויות אדם.